

ПРОБЛЕМА ПЕРСИСТЕНТНОСТИ В СУЧАСНІЙ ПСИХОЛОГІЧНІЙ НАУЦІ

УДК 159.923-056.13

Ташматов В.А.

У даній статті персистенність розглядається як здатність особистості акумулювати, накопичувати і тривалий час утримувати в собі відповідні властивості і якості навіть в несприятливих обставинах або в обставинах, що не сприяють особистісному росту. Персистенність як психологічна характеристика особистості забезпечує реалізацію її потенціалу; слугує внутрішньою умовою організації життєдіяльності людини, регулятором найважливіших моральних цінностей.

Ключові слова: адаптивність, активність, особистісний потенціал, компліментарність, персистенність.

ПРОБЛЕМА ПЕРСИСТЕНТНОСТИ В СОВРЕМЕННОЙ ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ НАУКЕ

Ташматов В.А.

В данной статье персистенность рассматривается как способность личности аккумулировать, накапливать и длительное время удерживать в себе соответствующие свойства и качества даже в неблагоприятных обстоятельствах или в обстоятельствах, которые не способствуют личностному росту. Персистенность как психологическая характеристика личности обеспечивает реализацию ее потенциала; служит внутренним условием организации жизнедеятельности человека, регулятором важнейших моральных ценностей.

Ключевые слова: адаптивность, активность, личностный потенциал, комплиментарность, персистенность.

A PROBLEM OF PERSISTENCE IN MODERN PSYCHOLOGICAL SCIENCE

Tashmatov V.A.

The special importance is attributed to a desire and ability of personality to investigate a novelty and complication of the changing world, and also create own strategies of behavior and activity. Persistence is considered as an ability to accumulate and retain some certain properties. In psychological sense persistence is an internal condition of organization of vital functions of a human, regulator of major moral values. One of the most meaningful traits of persistent personality, that influence becoming of general personality potential, is complementarity. This word originates from French word «compliment» and means a «contact», but as a term this word was adopted from biochemistry, where it means «mutual accordance». Persistence is stability and firmness of personality. We examine persistence as an ability to accumulate and retain corresponding properties for a long time even in unfavorable circumstances. The volitional properties of persistence of a personality are shown in overcoming external obstacles with the clear aim of activity that is sent to prosperity of the nearest surroundings, for overcoming

internal obstacles (complexes, defects) he requires help of others (psychologist, relative or leader), that will be an advantage of similar efforts for persistent personality and his nearest surrounding people.

Keywords: *adaptability, activeness, personal potential, complementarity, persistence.*

Актуальність дослідження. Глибокі політичні і соціально-економічні перетворення, що відбуваються на сучасному етапі розвитку суспільства, визначають необхідність підготовки кваліфікованих і ініціативних фахівців у будь-якій галузі, здатних до постійного саморозвитку і самоудосконалення, які відрізняються високою соціально-професійною мобільністю, готовністю до швидкого оновлення знань, розширення арсеналу умінь і навичок, освоєння нових сфер діяльності. В сучасній вітчизняній психології робляться спроби цілісного осмислення особистісних характеристик, відповідальних за успішну адаптацію і упорання з життєвими труднощами. Це і психологічне наповнення введеного Л.М.Гумільовим поняття пасіонарності, і поняття про особистісний адаптаційний потенціал, що визначає стійкість людини до екстремальних чинників, запропоноване О.Г.Махлаковим, і поняття про особистісний потенціал, що розробляється Д.О.Леонтьєвим на основі синтезу філософських ідей М.К.Мамардашвілі, Е. Фромма та В. Франкла. Особливого значення набуває бажання і здатність особистості активно досліджувати новизну і складність світу, який постійно змінюється, а також створювати власні стратегії поведінки і діяльності, в основі яких лежить персистентність як здатність акумулювати, накопичувати і тривалий час втримувати в собі відповідні якості.

У вузькому смислі прикметник *persistent* перекладається українською мовою як «наполегливий» і служить засобом опису людини, її поведінки і вчинків, отже, несе в собі оцінний компонент значення. У широкому смислі лексема *persistent* виступає характеристикою не людини та її діяльності, а реалій довкілля, природних явищ або ж деяких абстрактних понять. В цьому випадку *persistent* має значення «постійний», «стійкий», найчастіше не містить компонента оцінюваності, а є швидше об'єктивною характеристикою явища. В психологічному контексті персистентність забезпечує реалізацію потенціалу особистості; слугує внутрішньою умовою організації життєдіяльності людини, регулятором найважливіших моральних цінностей. Д.О. Леонтьєв ввів поняття особистісного потенціалу як базової індивідуальної характеристики, стрижня особистості. Особистісний потенціал, згідно з Д.О. Леонтьєвим, є інтегральною характеристикою рівня особистісної зрілості. Особистісний потенціал відбиває міру подолання особистістю заданих обставин, подолання особистістю самої собі, а також міру зусиль, що докладаються нею, із роботи над собою і над обставинами свого життя.

Персистентність, на наш погляд, не лише має специфічну психологічну структуру, але й залежить від умов засвоєння особистістю досвіду просоціальної поведінки.

Затребуваність даної тематики наукового дослідження полягає в тому, що нині залишаються недостатньо вивченими взаємозв'язки різних психологічних складових персистентності, можливості їх індивідуально-типових поєднань. Крім того, проблема персистентності особистості в нашій країні є до-

силь новою і маловивченою; не здійснювалися спроби виявити внутрішню структуру загального конструкту персистентності та його значення для формування цілісної, зрілої особистості.

Мета даної статті — загальна постановка проблеми, теоретичне виявлення основних психологічних компонентів персистентності особистості.

Об'єктом теоретичного дослідження є персистентність особистості як багатовимірною-функціональна риса характеру, а також суцільні їй наукові категорії.

Предмет теоретичного дослідження — психологічні характеристики персистентної особистості, зв'язки адаптивності, активності, компліментарності та ін. симптомомкомплексів, а також їх індивідуально-типові поєднання у персистентів.

Попереднє опрацювання даної проблеми дозволяє нам припустити, що: психологічна структура персистентності є багатовимірним та біполярним утворенням, що обумовлюється приналежністю до індивідуально-особистісного рівня; індивідуально-типові варіанти реалізації персистентності співвідносяться з ціннісними орієнтаціями особистості і параметрами її професійної діяльності.

На наш погляд, теоретична значущість дослідження персистентності особистості полягає в тому, що здійснене комплексне вивчення персистентності та основних компонентів, що складають її цілісний конструкт, вносить суттєвий вклад в системні дослідження індивідуальності, найбільш актуальні в сучасній загальній і диференціальній психології. Зокрема, в даному дослідженні може бути продовжена розробка концептуальних основ порівняльного і індивідуально-типового підходу у рамках системно-функціональної концепції особистості і індивідуальності, а запропонована авторська типологія можливих поєднань окремих компонентів загального конструкту персистентності також істотно доповнює дослідження цього феномену у вітчизняній загальній та диференціальній психології.

Однією з найзначиміших якостей персистентної особистості, що впливають на становлення загального особистісного потенціалу, є компліментарність. Назва цієї якості пішла від французького слова «комплімент» і означає «контакт», а як термін, назва була запозичена з біохімії, де означає «взаємну відповідність». Л.М.Гумільовим було встановлено, що компліментарність може бути позитивною і негативною, що це відчуття взаємної симпатії або антипатії членів колективів, визначальне ділення на «своїх і чужих» [цит.за 4]. Компліментарність — це не лише тяга один до одного, вона виражається в загальних смаках, звичках, світовідчутті. На думку Л.М.Гумільова, компліментарність не належить до соціальних явищ, оскільки спостерігається і у диких, і у домашніх тварин (наприклад, прихильність до хазяїна). Подальші дослідження в області вікової психології, зокрема дослідження Ю.Ш.Біглова, свідчили, що уміння виділяти «своїх» з'являється в процесі першого збереження (імпринтингу), одноразово і назавжди заноситься в мислення вихователем, батьками в ранньому дитинстві [1]. Для розвитку і вдосконалення цієї якості і особистості в цілому роль виховання і особистого досвіду не можна недооцінювати.

Персистентність — це стабільність, малозмінюваність, стійкість особистості. Персистентні особистості найменше схильні до асоціальних проявів. На думку І.С.Зіміної, вони схильні йти від громадського життя, малоініціативні, консервативні, проте, є хорошими виконавцями. Саме така характеристика, на думку автора, підходить до персистентних особистостей.

Ми не згодні з подібним підходом до персистентності. Спираючись на концептуальні підходи до цієї властивості Л.М.Гумільова, ми розглядаємо персистентність як здатність акумулювати, накопичувати і тривалий час утримувати в собі відповідні властивості і якості навіть в несприятливих обставинах або в обставинах, що не сприяють особистісному росту.

Теоретичним підґрунтям для диференціації персистентних особистостей ми вважаємо наступне:

1. Внутрішні відмінності загального конструкту персистентності проводяться передусім в залежності від прояву життєвої енергії суб'єкта, яка є стійкою характеристикою, сила і спрямованість якої проявляються вже на ранніх етапах онтогенеза.

2. У диференціації персистентних особистостей повинні враховуватися поєднання особистісних якостей, які дозволяють визначити основні конструкти персистентних осіб.

3. Важливим в класифікації є те, що у загальний конструкт «персистентність» входять як позитивні, так і негативні особистісні якості.

4. Аналіз негативних якостей, які можуть вплинути як на розвиток особистості, так і на розвиток суспільства, дозволяють створити загальну стратегію формування персистентності.

Оскільки персистентність представляє собою інтегральний конструкт, ми припускаємо, що її основними складовими можуть бути:

1. Потреба в активній діяльності – спрямована на благо сім'ї, малої групи.

2. Позитивна компліментарність – симпатія до «своїх», які представляють найближче оточення, і терпиме ставлення до «чужих».

3. Лідерство – в малій групі.

4. Прояв вольових зусиль в досягненні мети – проявляється тільки в подоланні зовнішніх перешкод у досягненні цілей найближчого оточення.

5. Адаптивність – знаходять способи пристосування до умов зовнішнього середовища, що змінюються.

6. Прагнення до здорового способу життя – для створення здорової сім'ї [4].

Таким чином, для персистентів характерна адаптивність, яка характеризується умінням пристосовуватися до умов зовнішнього середовища, при цьому рівень їх адаптивності може бути різним (високим, середнім, низьким).

Вольові якості персистентної особистості проявляють у подоланні зовнішніх перешкод з чіткою постановою мети діяльності, яка спрямована на благополуччя найближчого оточення, для подолання внутрішніх перешкод (комплексів, недоліків, негативних якостей) вона потребує допомоги іншої людини (психолога, референтного родича або керівника), яка обґрунтує вигідність подібних зусиль для персистентної особистості та її найближчого оточення.

Персистент орієнтується на сім'ю і найближче професійне оточення, тому може лідерувати в сім'ї або малій групі.

Персистентна особистість здатна до прояву як позитивної, так і негативної компліментарності, але при цьому персистент проявляє толерантне ставлення до своїх супротивників, рідко вступає в конфлікти, намагається їх попередити або погасити на стадії зародження. Активність проявляється нерегулярно або її сила має невисокий показник. Спрямованість активності: на благо сем'ї, малої групи, на самовдосконалення.

Розвинений інстинкт самозбереження.

Негативні якості персистентної особистості — це егоцентризм та консерватизм, причому персистентний егоцентризм — поняття широке — вони здійснюють діяльність, спрямовану на благо найближчого оточення і себе у тому числі. Консерватизм персистентів також має першопричину — це передусім створення стабільності, персистенти — краєці хранителі традицій, хоча будь-які інновації і зміни вони можуть сприймати саме як порушення традицій.

Таким чином, навіть негативні якості персистентів не є такими гострими і негативними.

При цьому персистентна особистість володіє низкою позитивних якостей:

- потребою в активній діяльності, спрямованій на благо найближчого оточення;
- відсутністю негативної компліментарності, що робить їх добрими дипломатами у вирішенні конфліктів будь-якого рівня - від сімейного до державного;
- здатністю лідувати в малій групі, що робить персистентну особистість здатною нести відповідальність за кожну людину в колективі;
- умінням проявляти вольові зусилля в досягненні мети діяльності своєї малої групи;
- умінням пристосовуватися (високий рівень адаптивності) до умов зовнішнього середовища;
- прагненням до здорового способу життя.

Асоціальна персистентність може бути представлена наступним чином:

- за несприятливих умов життя персистент може стати прихованим лідером і підштовхувати інших членів групи на активні протиправні дії;
- у стресовій або небезпечній для життя ситуації може застосувати агресію, використати силу, здатний на яскраві емоції (гнів, ненависть, помста та ін.);
- нестійкість емоцій: імпульсивність, часті зміни в настрої;
- неадекватність емоцій - невідповідність їх ситуації;
- емоційне огрубіння: втрата інтересу до близьких людей, втрата інтересу до оточення;
- консерватизм може проявлятися як відсталість, опір усім змінам;
- виконують роботу, чітко усвідомлюючи її значущість для себе, навіть якщо вона асоціальна, але вигідна для персистента.

Попередження асоціальних рис може бути пов'язане з формуванням соціально цінних особистісних якостей, а коректувальні технології роботи з персистентними особами спрямовані на відтворення потенціалу їх природної енергії.

Таким чином, персистентність розглядається нами як здатність акумулювати, накопичувати і тривалий час утримувати в собі відповідні властивості і якості навіть в несприятливих обставинах або в обставинах, що не сприяють особистісному росту. Персистенти - особи, що перебувають у стабільному стані, помірно енергійні, адаптивні, консервативні, працелюбні, добрі виконавці, але не ініціатори діяльності. При успішній адаптації можливий приріст звичок, нових навичок поведінки; при неуспішній адаптації - дистанціювання від колективу, реалізація звичних способів діяльності в інших групах, де цю людину приймають з її колишніми звичками. У кращому випадку - замикання на домашньому середовищі або повернення, збереження спілкування з

колишнім колективом, в гіршому - пошук колективу, де її приймуть «такою, якою вона є», можливо, навіть в асоціальному середовищі. При цьому можливе використання наступних механізмів захисту: втеча у хворобу, апатія і навіть перехід в субпасіонарний стан. Персистенти - це «приховані» пасіонарії, вони готові міняти довкілля і удосконалювати себе в цьому середовищі, але у них не завжди вистачає сил, знань про способи адаптації. Деяким з них потрібна лише незначна допомога або підтримка оточуючих, така як наприклад, організація режиму діяльності, підтримка у будь-яких починаннях. З іншими потрібно проводити тривалу роботу на основі глибинного аналізу проблем, визначення потенціалу особистості і затребування їх у рамках ситуації адаптації, що склалася.

Література

1. Биглов Ю.Ш. Пассионарность, Л.Н.Гумилев и попытка диалога с «Гумилевцами» /Ю.Ш.Биглов. — Электронный ресурс: www.gumilevica.ru.
2. Бойко В.В. Энергия эмоций в общении: взгляд на себя и на других / В.В.Бойко. - М. : Информационно-издательский дом «Филинг», 1996. - 472 с.
3. Гумилев Л.Н. Этногенез и проблемы этнической психологии /Л.Н. Гумилев, М.И.Коваленко //Актуальные проблемы этнической психологии. — Тверь, 1992. — С. 43-47.
4. Зимина И.С. Диагностика пассионарности личности с точки зрения психоанализа /И.С.Зимина //Вестник психоанализа. — 2010. - №1. — С. 23-27.

A PROBLEM OF PERSISTENCE IN MODERN PSYCHOLOGICAL SCIENCE

Tashmatov V.A.

The special importance is attributed to a desire and ability of personality to investigate a novelty and complication of the changing world, and also create own strategies of behavior and activity. Persistence is considered as an ability to accumulate and retain some certain properties. In psychological sense persistence is an internal condition of organization of vital functions of a human, regulator of major moral values. One of the most meaningful traits of persistent personality, that influence becoming of general personality potential, is complementarity. This word originates from French word «compliment» and means a «contact», but as a term this word was adopted from biochemistry, where it means «mutual accordance». Persistence is stability and firmness of personality. We examine persistence as an ability to accumulate and retain corresponding properties for a long time even in unfavorable circumstances. The volitional properties of persistence of a personality are shown in overcoming external obstacles with the clear aim of activity that is sent to prosperity of the nearest surroundings, for overcoming internal obstacles (complexes, defects) he requires help of others (psychologist, relative or leader), that will be an advantage of similar efforts for persistent personality and his nearest surrounding people.

Keywords: *adaptability, activeness, personal potential, complementarity, persistence.*